

Μιχάλης Μανώλογλου
mmanologlou@hotmail.com

Rio de Janeiro
Βραζιλία

Ονομάζομαι Μιχάλης Μανώλογλου, είμαι εκπαιδευτικός, υπηρετώ το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, είμαι αποσπασμένος στις εκπαιδευτικές μονάδες του Ρίο ντε Ζανέιρο Βραζιλίας, και διδάσκω την Νέα Ελληνική Γλώσσα στο Πανεπιστήμιο της Πολιτείας του Ρίο ντε Ζανέιρο (Universidade do Estado do Rio de Janeiro).

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους οικοδεσπότες μας. Το Ίδρυμα Μαρία Τσάκος, το οποίο φιλοξενεί και χορηγεί την διεξαγωγή του Συνέδριου για την Ελληνική γλώσσα στην Λατινική Αμερική, τους αξιότιμους κυρίους Πρέσβεις, τον έτερο χορηγό της εκδήλωσης, το Συμβούλιο Απόδημο Ελληνισμού, όλους τους συμμετέχοντες και τους παρόντες Συνέδρους, εκφράζοντας ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Συντονιστή Εκπαίδευσης Λατινικής Αμερικής, κύριο εμπνευστή και εμπυχωτή της συνάντησής μας αυτής κ. Γεώργιο Παππά.

Με ιδιαίτερο ενθουσιασμό παρευρίσκομαι στη συνάντησή μας. Βρίσκομαι ως καθηγητής της ελληνικής γλώσσας σε Πανεπιστημιακά Ιδρύματα στη Βραζιλία για 7^η χρονιά ήδη. Κατά το διάστημα αυτό, έχω κατά καιρούς συναντηθεί μεμονωμένα ή σε μικρές ομάδες με εκπαιδευτικούς διαφόρων βαθμίδων που δίδαξαν, είτε ακόμη διδάσκουν την ελληνική γλώσσα στην Λατινική Αμερική. Στις συναντήσεις μας αυτές πολλές φορές είχε τονιστεί η αναγκαιότητα, αρχικά της γνωριμίας μας, και στη συνέχεια της καταγραφής των δυσχερειών και των αντιξοοτήτων όπως, και των δυνατοτήτων και των προοπτικών στη διδασκαλία και στη διάδοση της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στη Λατινική Αμερική. Οι συναντήσεις αυτές όμως δεν είχαν περιοδικότητα και μαζική συμμετοχή καθώς δεν γίνονταν κάτω από την αιγίδα κάποιου φορέα, ούτε είχαν θεσμικό χαρακτήρα και τα πορίσματά τους δεν έπαιρναν, όπως είναι ακόλουθο μορφή επίσημων προτάσεων. Η απουσία μίας κεντρικής διοικητικής αρχής, αρμόδιας για την ελληνική παιδεία στην Λατινική Αμερική, έκανε την οποιαδήποτε προσπάθεια αποσπασματική και κατά συνέπεια ελλειμματική, από την οποία δεν ήταν δυνατόν να εξαχθούν ακριβή και σφαιρικά συμπεράσματα για τις ελληνικές σπουδές στην Λατινική Αμερική.

Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει η Ελληνική Κυβέρνηση και το αρμόδιο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με την θεσμοθέτηση Συντονιστή Εκπαίδευσης Λατινικής Αμερικής με διευρυμένες αρμοδιότητες στο χώρο της εκπαίδευσης και του πολιτισμού στην Κεντρική και την Νότια Αμερική. Η παρουσία μιας κεντρικής αρχής ασχολούμενης αποκλειστικά με τα ζητήματα της εκπαίδευσης, κρινόταν σκόπιμη κι επιβεβλημένη, προκειμένου να συγκεντρωθούν στοιχεία που αφορούν την ελληνική εκπαίδευση στη Λατινική Αμερική και να ανιχνευτούν οι προοπτικές διεύρυνσης καθώς και οι πιθανότητες διάδοσής της σε χώρες και σε ιδρύματα που υπάρχει το ενδιαφέρον, αλλά, έως τώρα, δεν είχαν δημιουργηθεί οι συνθήκες διδασκαλίας της.

Απόρροια των εξελίξεων αυτών είναι η ευκαιρία που μας δίνεται, για πρώτη φορά σε αυτή την, απομακρυσμένη για την Ελλάδα, γεωγραφική περιοχή του πλανήτη, με τους εκατοντάδες χιλιάδες των Ελλήνων που από δεκαετίες έχουν εγκατασταθεί και δημιουργήσει, να συναντηθούμε όλοι μαζί, να ανταλλάξουμε τις

εμπειρίες μας πάνω στις ελληνικές σπουδές στη Λατινική Αμερική, να επαναπροσδιορίσουμε τους στόχους μας να χαράξουμε νέες, σύγχρονες πορείες στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, προσαρμοσμένες βέβαια και στις ιδιαίτερες απαιτήσεις, όπως αυτές σε κάθε χώρα αλλά και σε κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα διαμορφώνονται.

Θα επιχειρήσω λοιπόν σε αυτό το σημείο να σας παραθέσω ένα μικρό ιστορικό των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων των σχετιζομένων με τη Νέα Ελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία, σε Τριτοβάθμιο, Πανεπιστημιακό Επίπεδο, στην πόλη του Ρίο ντε Ζανέιρο.

Στο Universidade do Estado do Rio de Janeiro μέχρι και το έτος 2002 υπήρχε ένας πυρήνας καθηγητών των Ελληνικών Κλασσικών Σπουδών που δίδασκαν την Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία στην αντίστοιχη Έδρα Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου. Όμως, η Νεοελληνική γλώσσα και Λογοτεχνία ήταν παντελώς απύσυχες καθώς δεν υπήρχε κάποιος καθηγητής ο οποίος να μπορούσε να ανταποκριθεί στην διδασκαλία τους. Η απόστασή μου από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και τη Διεύθυνση Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης στο Ρίο ντε Ζανέιρο κινητοποίησε τον τότε Έλληνα Πρέσβη στη Βραζιλία κ. Δούκα Ευστράτιο καθώς τον Γενικό Πρόξενο της Ελλάδας στο Ρίο ντε Ζανέιρο κ. Αμοιρίδη Κυριάκο στη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με τις Πρυτανικές αρχές του Πανεπιστημίου για τη εισαγωγική διδασκαλία της Ελληνικής γλώσσας. Αποτέλεσμα της κινητοποίησης αυτής υπήρξε η έναρξη τμήματος διδασκαλίας της Νεοελληνικής Γλώσσας κατά το Α΄ εξάμηνο του 2003. Το συγκεκριμένο τμήμα λειτουργούσε ως παράπλευρη δραστηριότητα του τομέα Κλασσικών και Ανατολικών Σπουδών, απευθυνόταν σε κάθε ενδιαφερόμενο για την ελληνική γλώσσα, φοιτητές του Πανεπιστημίου ή μη, χωρίς περιορισμούς. Όπως ήταν συνεπακόλουθο, η παρακολούθηση και η απόδοση των σπουδαστών στα μαθήματα και στις εξετάσεις δεν είχαν καμιά επίσημη αναγνώριση, η ολοκλήρωση των σπουδών δεν απέφερε στους σπουδαστές κανένα πιστοποιητικό κατοχύρωσης του επιπέδου γνώσης, ούτε κανένα από όφελος στις Πανεπιστημιακές τους σπουδές καθώς η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας δεν περιλαμβανόταν στο πρόγραμμα σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου. Μολονότι αυτό το πρώτο τμήμα του 2003 δεν είχε καμιά θεσμική αναγνώριση, αποτέλεσε όμως μια πρώτη συνάντηση ανάμεσα σε ανθρώπους διαφόρων ηλικιών και επιπέδων που ήταν λάτρεις της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού. Φοιτητές Πανεπιστημίων, Έλληνες της ομογένειας με τα παιδιά τους ακόμη και με τα εγγόνια τους, βραζιλιάνοι που είχαν επισκεφτεί τη χώρα μας ή που επρόκειτο ή που θα ήθελαν, άλλοι, θαυμαστές της αρχαίας Ελλάδας άρχισαν σιγά σιγά να έρχονται μαζί μας. Το ενδιαφέρον γινόταν συνεχώς μεγαλύτερο. Δεν πρέπει να παραλείψουμε βέβαια, ότι η Ελλάδα, λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων γνώριζε μεγάλη προβολή και κινητοποιούσε το ενδιαφέρον πολλών. Από το επόμενο έτος, το 2004, και προκειμένου οι σπουδαστές της Νεοελληνικής Γλώσσας να έχουν την δυνατότητα να διαγωνισθούν για να κατοχυρώσουν τις γνώσεις τους στη γλώσσα, επιδώσαμε την συνεργασία με το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας για τη διενέργεια εξετάσεων στην Νέα Ελληνική Γλώσσα.

Έτσι, τον Μάιο του 2004 διεξαγάγαμε, για πρώτη φορά στη Βραζιλία, στις εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου, τις Εξετάσεις για την Πιστοποίηση της Ελληνομάθειας. Το συγκεκριμένο Κέντρο εξακολουθεί μέχρι σήμερα, να είναι το μοναδικό Εξεταστικό Κέντρο για την Ελληνική Γλώσσα στη Βραζιλία στο οποίο

έχουν διαγωνισθεί και αποκτήσει Πιστοποιητικά Ελληνομάθειας δεκάδες υποψηφίων από διάφορες πόλεις της Βραζιλίας.

Κατά την ίδια περίοδο, ήρθαμε σε επαφές με το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών καθώς και με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης για την χορήγηση Υποτροφιών. Συνέπεια των επαφών μας αυτών ήταν η αποστολή δεκάδων φοιτητών μας στην Ελλάδα, για την βελτίωση των γνώσεών τους στην Ελληνική Γλώσσα, και τη γνωριμία τους με τον Ελληνικό πολιτισμό. Κατά διαστήματα φοιτητές μας καθώς και καθηγητές της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου μας έχουν διεκδικήσει και κερδίσει προγράμματα υποτροφιών από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών της Ελλάδας καθώς και από το Ίδρυμα Ωνάση. Αναφορά επίσης θα πρέπει να γίνει και στο Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού και ιδιαίτερα στη Διεύθυνση Διεθνών και Διακρατικών σχέσεων για την υποστήριξη που μας παρείχε καθώς και στο Ίδρυμα Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου για τη συμμετοχή φοιτητών μας στα καλοκαιρινά σεμινάρια του στη Θεσσαλονίκη.

Μια άλλη δραστηριότητα την οποία αρχίσαμε και στη συνέχεια καθιερώσαμε είναι η διεξαγωγή Συμποσίων . Ήδη ,από το 2005, στις εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου μας, διεξάγονται δύο φορές ανά έτος, Συμπόσια με θέματα που άπτονται της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας. Σταχυολογώ τα αφιερώματα στον Κωνσταντίνο Καβάφη και στον Νικόλαο Καζαντζάκη που είχαν εξαιρετική συμμετοχή και αποτέλεσαν αφορμή για να ασχοληθούν ορισμένοι από τους συμμετέχοντες με τη μελέτη και τη μετάφραση ποιημάτων και συγγραφικών έργων των προαναφερομένων λογοτεχνών. Ενδεικτικά θα αναφέρω τις μελέτες της Καθηγήτριας των Ελληνικών Κλασσικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Ρίο ντε Ζανέιρο κας Fernanda Lemos da Lima στο ποιητικό έργο του Κωνσταντίνου Καβάφη που ακολουθήθηκαν από την έκδοση δύο βιβλίων της, σχετικών με την ποίηση του Αλεξανδρινού ποιητή καθώς, και των μεταφράσεων διαφόρων έργων του Νικ.Καζαντζάκη από την καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Santa Ursula του Ρίο ντε Ζανέιρο κας Lucilia Brandao Soares.

Η φετινή χρονιά αποτέλεσε μια χρονιά ευόδωσης των μακρών προσπαθειών μας, καθώς η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας εντάχθηκε στο επίσημο πρόγραμμα σπουδών του Πανεπιστημιακού Τμήματος ,ως μάθημα επιλογής. Το γεγονός αυτό είναι μοναδικό για τα ελληνικά γράμματα στην Βραζιλία καθώς δεν υπάρχει προηγούμενο διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας μέσα στο επίσημο πρόγραμμα λειτουργίας Πανεπιστημίου. Συνέπεια της αναβάθμισης των ελληνικών σπουδών στο Universidade do Estado do Rio de Janeiro ήταν το ενδιαφέρον που εκδηλώθηκε από 140 σπουδαστές, κατά την περίοδο των εγγραφών του Μαρτίου 2009, για την παρακολούθηση του διδακτικού αντικειμένου, γεγονός που δηλώνει ότι η διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας στη Βραζιλία, έχει πλέον περάσει σε άλλο επίπεδο. Στην διδασκαλία της εμπλέκονται εκτός από τον ομιλούντα και την καθηγήτρια Fernanda Lemos da Lima, η καθηγήτρια Dulcileide Virginho do Nascimento καθώς και η πρώην φοιτήτριά μας, καθηγήτρια κ. Tatiana Bernacci Sanchez. Στο Πανεπιστήμιο λειτουργούν 4 τμήματα 2 διαφορετικών επιπέδων στα οποία διδάσκεται η Νέα Ελληνική Γλώσσα για 4 ώρες εβδομαδιαίως και η σπουδή ολοκληρώνεται σε 4 εξάμηνα. Μεθοδολογική προσέγγιση της Νέας Ελληνικής Γλώσσας ως ξένης γίνεται κυρίως με τα εγχειρίδια «Τα Ελληνικά για ξένους» καθώς και με το «Επικοινωνήστε Ελληνικά». Σε αυτό το σημείο, κατά την γνώμη μας, διαπιστώνεται περιθώριο δραστηριοποίησης για τη δημιουργία μεθόδων εκμάθησης της Ελληνικής Γλώσσας ως ξένης. Επικουρική είναι η χρήση του

διαδικτύου ως οπτικοακουστικού μέσου, από το απλό επίπεδο ανάγνωσης και ακουστικής εξοικείωσης και δοκιμασίας έως το πλέον σύνθετο επίπεδο της ανάλυσης κειμένου και της παραγωγής λόγου.

Δυσκολίες που παρατηρούνται σε επίπεδο γραφής της γλώσσας είναι η επιλογή του κατάλληλου φωνήεντος για την απόδοση του αντίστοιχου φωνήματος, όπως και σε προφορικό επίπεδο η διαφορετικότητα και η αναντιστοιχία γραμμάτων και φθόγγων ανάμεσα στις δύο γλώσσες. Επίσης στη δομή των δύο γλωσσών, όπως είναι αναμενόμενο η συντακτική τοποθέτηση διαφέρει. Νέοι στόχοι που έχουν τεθεί είναι ,η εδραίωση του τμήματός μας καθώς και η δημιουργία συνθηκών ικανών να επιτρέψουν τη δημιουργία στο μέλλον κάποιου μεταπτυχιακού προγράμματος που θα αφορά τις Νεοελληνικές σπουδές. Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των δραστηριοτήτων του τμήματος Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Πολιτείας του Ρίο ντε Ζανέιρο (UERJ) θα ήθελα να συμπεριλάβω μια πρόσφατη δράση μας που αφορά τη δημιουργία θεατρικού εργαστηρίου στο οποίο συμμετέχουν σπουδαστές του Πανεπιστημίου μας.

Συγκεκριμένα με την αξιοποίηση του σκηνοθέτη κ. Καραμεσίνη Σωτηρίου δημιουργήθηκε θεατρική ομάδα από φοιτητές στους οποίους διδάσκεται κατά το τρέχον εξάμηνο η τραγωδία Βάκχες του Ευριπίδη σε κείμενο μεταφρασμένο στα πορτογαλικά από τον ίδιο τον σκηνοθέτη με τη συνδρομή του Γλωσσολόγου και επιτυχόντα στις εξετάσεις για την Πιστοποίηση της Ελληνικής Γλώσσας στο ανώτατο επίπεδο και υποτρόφου Ελληνικών Πανεπιστημίων κ. Fernando Gil de Andrade. Στόχος της θεατρικής ομάδας είναι η παρουσίαση της παράστασης κατά τη διεξαγωγή του προσεχούς Συμποσίου μας.

Στην προσπάθειά μας αυτή όμως, έχουμε να αναμετρηθούμε με σημαντικά προβλήματα. Η ανεπαρκής χρηματοδότηση αποτελεί τροχοπέδη για τον εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης μας με γλωσσικά εγχειρίδια και λογοτεχνικά αναγνώσματα. Επίσης ,παρά το γεγονός ότι συνεργαζόμαστε με τον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου, ενώ παράλληλα έχουμε δημιουργήσει έναν υποτυπώδη εκδοτικό οίκο για την έκδοση των συγγραμμάτων μας και των εργασιών μας, η έλλειψη κονδυλίων για το σκοπό αυτό, ματαιώνει ή αναβάλλει, στην καλύτερη περίπτωση κάποιες εκδόσεις. Η διενέργεια Συμποσίων επαφίεται στη δημιουργικότητα φοιτητών και καθηγητών και στην προθυμία ελάχιστων χορηγών να συνδράμουν, καθώς δεν υπάρχει για τον σκοπό αυτό κάποια σταθερή και μόνιμη βοήθεια. Η δε χορήγηση υποτροφιών, αφορά πολύ λίγους φοιτητές μας ανά έτος, ενώ δεν είμαστε σε θέση να καλύψουμε τα έξοδα μετακίνησης με συνέπεια, ασθενέστεροι οικονομικά φοιτητές, που δυστυχώς αποτελούν την πλειοψηφία, να αδυνατούν να εκμεταλλευτούν της χορηγίας μιας υποτροφίας στην Ελλάδα.

Όλες αυτές οι δράσεις είναι ακρογωνιαίες, και αποσκοπούν πρώτιστα στην αρτιότερη κατάρτιση των φοιτητών μας, και στην συνέχεια στην κοινοποίηση και προβολή του έργου μας. Απαιτούν όμως σταθερές και επαναλαμβανόμενες χορηγήσεις. Βέβαια ελλιπής θα ήταν η ενημέρωση αν δεν έδραττα την ευκαιρία να αναφερθώ και στις μισθολογικές μας απολαβές και διεκδικήσεις. Θα παραβλέψω όμως τους μισθούς ανέχειας με τους οποίους οι αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί στην Βραζιλία, και εξ' όσων γνωρίζω και στις περισσότερες χώρες της Λατινικής Αμερικής, αμειβόμαστε, αφού υποθέτω ότι κύριο κριτήριο για την επιλογή μας να διδάξουμε στα σχολεία και στα Πανεπιστήμια στη Λατινική Αμερική αποτελεί το μεράκι μας για την Ελληνική Γλώσσα και για τις χώρες που μας έχουν υποδεχθεί και αποδεχθεί. Και όλα αυτά συμβαίνουν την ίδια στιγμή που έχουμε να

αντιμετωπίσουμε, σε Τριτοβάθμιο Επίπεδο, τον αθέμιτο ανταγωνισμό που παρατηρείται κατά τα τελευταία χρόνια με τη δυναμική διείσδυση γλωσσών όπως η κινέζικη, η ιαπωνική, η αραβική, η ρωσική, η διδασκαλία των οποίων υποστηρίζεται, από σημαντικά οικονομικά ποσά, με παροχές αξιοπρεπείς τόσο για τους διδάσκοντες, συνάμα όμως δελεαστικές και για τους φοιτητές.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναρωτηθούμε πού στοχεύουμε; Τι υπολείπεται να κάνουμε; Με ποιο μέγεθος και με ποιες δραστηριότητες θα ήμασταν ικανοποιημένοι; Εκτιμώ ότι δεν πρέπει να είμαστε ικανοποιημένοι με κανένα μέγεθος και να ζητούμε πάντοτε το κάτι περισσότερο. Υποστηρίζω ότι μέσω της παιδείας μας και του πολιτισμού μας θα πρέπει να στήσουμε τις γέφυρες ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Λατινική Αμερική.

Η χώρα στην οποία ζω, η Βραζιλία, αποτελεί την ένατη οικονομία στον κόσμο, κατατάσσεται ως μία από τις 4 πιο δυναμικά αναπτυσσόμενες παγκόσμιες δυνάμεις, ηγέτιδα στον χώρο της Λατινικής Αμερικής. Με την πολιτισμική μας αναγνωρισιμότητα διευρύνοντας τους πυρήνες των συμμετεχόντων της Ελληνοπαιδείας θα προλειάνουμε το έδαφος για μελλοντικές ευρύτερες συνεργασίες ανάμεσα στις χώρες μας ,σφυρηλατώντας στενότερους δεσμούς , κεφαλαιοποιώντας τα ανταποδοτικά οφέλη των προσπαθειών μας αυτών. Προκειμένου να ξεπεράσουμε τις όποιες αντιξοότητες συναντούμε απαιτείται, η κοινοποίηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουμε και η συνεργασία μας για την επίτευξη των στόχων μας. Οφείλουμε να διατηρούμε ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας ανάμεσα στα εκπαιδευτικά Ιδρύματα στα οποία διδάσκουμε, και διαμέσου του Συντονιστή Εκπαίδευσης, να ενημερώνουμε τους φορείς της Ελλάδας, (Υπουργείο Παιδείας, Υπουργείο Πολιτισμού, Υπουργείο Εξωτερικών) για τις δραστηριότητες, τις ανάγκες και τις προοπτικές στη Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας. Επιβάλλεται να αναπτύξουμε τη συνεργασία με τις επίσημες αρχές καθώς και με τους εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς φορείς των χωρών στις οποίες δραστηριοποιούμαστε με την μεσολάβηση και, των κατά τόπους, Διπλωματικών αρχών.

Χρήσιμο επίσης θεωρώ ότι είναι , οι ενέργειές μας να επικουρούνται από τους ομογενειακούς φορείς καθώς και από Έλληνες που δραστηριοποιούνται στην Λατινική Αμερική και που είναι σε θέση να εκτιμήσουν το έργο μας και να επηρεάσουν κέντρα εξουσίας. Αν επιμείνουμε στη συνεργασία όλων των φορέων, το έργο μας θα γίνει πιο εύκολο ,πιο αποδοτικό και τα αποτελέσματά του θα είναι πιο ευδιάκριτα.

Νομίζω ότι η αρχή έγινε αυτές τις ημέρες σε αυτό το Συνέδριο. Η σημερινή μας συγκέντρωσή κινείται προς αυτή την κατεύθυνση και αυτόν τον σκοπό εξυπηρετεί. Δεν θα ήθελα σε αυτή την πρώτη μας συνάντηση να μακρηγορήσω. Έκρινα ως αρκετές , την πρώτη γνωριμία, και την παρουσίαση του έργου που έχει συντελεστεί στο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα που εκπροσωπώ. Ελπίζω σε μελλοντικές συναντήσεις να μας δοθεί η ευκαιρία να αναφερθούμε σε πιο εξειδικευμένα και πιο λεπτομερή θέματα. Μολαταύτα, βρισκόμαστε όλοι εδώ, είμαστε όλοι παρόντες, και η ευκαιρία να γνωριστούμε, να συζητήσουμε και να εργαστούμε πάνω σε οποιαδήποτε θέση και προβληματισμό προκύψει, είναι εδώ. Οφείλουμε να την εκμεταλλευτούμε και να την αξιοποιήσουμε.

Κλείνοντας, υπενθυμίζω ότι οι ευχαριστίες μου στο Γραφείο Συντονιστή Εκπαίδευσης, στο Ίδρυμα Μαρία Τσάκου και στο Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού είναι δεδομένες.

Εύχομαι καλή συνέχεια στις δραστηριότητες του Συνεδρίου μας καθώς και στις ομάδες εργασίας που θα ακολουθήσουν και ευελπιστώ στην καθιέρωση των συναντήσεών μας αυτών.